

Сергій Володимирович ІВАШКО,

кандидат юридичних наук

(Пенітенціарна академія України, м. Чернігів)

Ростислав Володимирович ШПАК

(Національна академія Служби безпеки України, м. Київ)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглянуто нормативно-правове врегулювання та застосування принципу пропорційності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій в умовах правового режиму воєнного стану. Авторами досліджено складову конституційного принципу верховенства права – принцип пропорційності. Звернуто увагу на важливість даного принципу як балансу при виконанні завдань кримінального провадження між відверненою шкодою публічного характеру та спричиненою шкодою охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян. Обґрунтовується позиція дотримання балансу охоронюваних і порушених прав та свобод людини, оскільки доктрина кримінального процесу відразу відзначає дискусійні питання, які виникають при практичному застосуванні інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Цей інститут передбачений законодавцем у Кримінальному процесуальному кодексі України аби максимально забезпечити практичну реалізацію завдань кримінального провадження. Зазначено, що введення в Україні правового режиму воєнного стану у зв'язку з війною російської федерації проти нашої країни, щоденна реєстрація воєнних злочинів та злочинів агресії, необхідність розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в районі ведення бойових дій, а також на тимчасово окупованих територіях – зумовили велику кількість проблемних питань, пов'язаних з кримінально-процесуальним збором законних, належних та допустимих доказів.

Ключові слова: воєнний стан, запобігання, кримінальний процес, кримінальні правопорушення, негласні слідчі (розшукові) дії, тимчасово окуповані території, протидія, права людини, принципи, принцип пропорційності, район ведення бойових дій.

Постановка проблеми. Необхідність забезпечення чіткого балансу між виконанням правоохоронними органами завдання щодо розкриття, розслідування кримінальних правопорушень та дотримання конституційних прав людини при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) було предметом наукових дискусій з самого

початку запровадження даного інституту у кримінальному процесі. Особливо актуальним це питання виникало через призму забезпечення міжнародних стандартів прав людини. Це пов'язано з тим, що ст.9 Кримінального процесуального кодексу України визначає застосування процесуального законодавства України з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Звичайно, нормативно-правове врегулювання та застосування принципу пропорційності при проведенні НСРД в умовах правового режиму воєнного стану ставить на порядок денний дослідити принцип пропорційності, оскільки від кореспондується з конституційним принципом верховенства права, і забезпечує баланс при виконання завдань кримінального провадження між відверненою шкодою публічного характеру та спричиненою шкодою охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян.

Більше того, в умовах правового режиму воєнного стану, щоденного збільшення кількості воєнних злочинів та злочинів агресії, питання забезпечення та збереження наведеного вище балансу стоїть особливо гостро, є предметом обговорення науковців та практиків у правозастосовній повсякденній діяльності.

Теоретичним підґрунтям написання статті стали праці таких вчених, зокрема О. М. Бандурка, В. Д. Берназ, Є. М. Блажівський, В. Г. Гончаренко, С. О. Гриненко, О. В. Капліна, І. М. Козьяков, В. Т. Маляренко, П. П. Михайленко, С. С. Осадчук, С. П. Погребняк, Д. Й. Никифорчук, В. Т. Нор, В. Є. Тарасенко, С. Р. Тагієв, В. М. Тертишник, Ю. О. Євтушок, О. О. Юхно та ін.

Наукові здобутки цих та інших фахівців містять низку системних положень та висновків, які безпосередньо стосуються інституту негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі, дотримання конституційних принципів у кримінальному процесі, а також принципів при практичному застосуванні інституту негласних слідчих (розшукових) дій та створюють методологічні передумови для його ефективного дослідження у реаліях сьогодення, у період правового режиму воєнного стану в нашій державі.

Метою статті є узагальнення наявних підходів до визначення та дотримання принципу пропорційності у кримінально-процесуальній доктрині як складового елемента верховенства права; запропоновано авторське бачення моделі врахування пропорційності при отриманні дозволів на проведення та фактичного проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Законодавець у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначив завдання кримінального провадження: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до

відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура¹.

Разом з цим, законодавець серед завдань чітко вказує на необхідність охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, зазначених у ст. 3 ч. 1 п. 25 КПК України. Особливого значення набуває завдання охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Це пояснюється тим, що сфера застосування інституту НСРД поширюється на сферу приватного життя особи, втручання у яке вимагає неухильного дотримання вимог законодавства.

В Україні людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнається найвищою соціальною цінністю. Це визначено в Конституції України². Запровадження воєнного стану не означає автоматичного обмеження прав і гарантій громадян України, учасників кримінального провадження.

Конституція України непохитно стоїть на захисті основоположних прав і свобод людини і громадянина, навіть в умовах воєнного стану, введеного у нашій країні. При цьому, ст. 64 Основного Закону України гарантує, що права особи на судовий захист не можуть бути обмежені навіть в умовах війни. Тому, суд не може зайняти споглядацьку позицію у разі порушення конституційних, основоположних прав громадян, учасників кримінального провадження.

Це є запорукою того, що Україна буде взірцем утвердження демократії і верховенства права навіть у період у воєнного стану. Навіть у період дії особливого правового режиму воєнного стану є необхідним забезпечення правового принципу пропорційності. Потрібно відмітити, що для здійснення ефективної правозастосовної діяльності, спрямованої на виконання завдань кримінального провадження, ключову роль виконують засади, принципи здійснення кримінально-процесуальної діяльності.

Юридичний словник визначає «принципи» (франц. *principe*, від лат. *principium* – начало, основа) як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки³.

Базові, фундаментальні принципи всієї правозастосовної діяльності законодавцем визначені в Основному Законі України. Зрозуміло, що принципи деталізовані у законодавчих та підзаконних нормативних актах нашої країни. У науці кримінального процесу під поняттям принципів

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.06.2025).

² Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.06.2025).

³ . Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 3. URL: <https://leksika.com.ua/13660616/ure/printsip> (дата звернення: 26.06.2025).

розуміють ті положення, які характеризують суть та зміст здійснення кримінального провадження, виконання його завдань, визначених у ст. 2 КПК України, про що було зазначено вище.

У кримінально-процесуальній доктрині принципи кримінального процесу поділяють за юридичною силою джерела, в якому їх закріплено на конституційні (закріплені в Основному Законі України) та спеціальні (закріплені в КПК України). Такий поділ засад процесу на конституційні та спеціальні зовсім не означає, що одні із них (конституційні) є головними, а інші (спеціальні) – другорядними. Всі принципи мають у кримінальному процесі однакову юридичну силу, а тому порушення будь-якого принципу неодмінно призведе до порушення прав і свобод учасників кримінального провадження.

Одним із конституційних принципів є верховенство права, складовим якого є принцип пропорційності. Існування принципу пропорційності знаходить своє відображення у нормах правах та їх правозастосування у конституційному, міжнародному, адміністративному, кримінально-процесуальному праві та інших галузях права.

Зупинимось окремо на цьому загальноправовому принципі, оскільки вважаємо його важливим у кримінально-процесуальній доктрині та вкрай необхідним у правозастосовній діяльності, у тому числі при дискреційних повноваженнях правоохоронних органів по обмеженню конституційних прав громадян. У межах статті дослідимо цей принцип у контексті конституційного, міжнародного та кримінально-процесуального права.

Принцип пропорційності насамперед спрямований на забезпечення правового регулювання балансу публічних інтересів держави та приватних інтересів кожного громадянина держави. Декларуючи та зазначаючи в Конституції України про обов'язок опікуватись кожним громадянином, його життям, здоров'ям, честю, гідністю, а також недоторканністю, держава гарантує, що кожне порушення прав людини, кожне кримінальне правопорушення буде розкрито та розслідуване, а права громадянина будуть поновлені. При цьому принцип пропорційності повинен сприяти балансуванню публічних і приватних інтересів, захищаючи фундаментальні, конституційні права громадян від надмірного впливу з боку правоохоронних органів. Саме це і впливає з цілком логічного аналізу розумного співвідношення завдань кримінального процесу (ст. 2 КПК України) та інституту НСРД.

С. Погребняк, досліджуючи на монографічному рівні принцип пропорційності, зазначив, що забезпечення розумного балансу приватних і публічних інтересів можна вважати оптимальним лише за умови, що обмеження, яке запроваджується, не посягає на саму сутність права і не призводить до втрати його реального змісту¹. Погоджуємось з думкою поіменованого вченого та вважаємо, що завдяки принципу пропорційності

¹ Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків: Право, 2008. 240 с.

встановлені додаткові механізми забезпечення гарантії від надмірного обмеження прав і свобод людини.

Так, у Рішенні Конституційного Суду України (Справа N 1-33/2004) від 02 листопада 2004 року зазначено, що правова держава, вважаючи покарання передусім виправним та превентивним засобом, має використовувати не надмірні, а лише необхідні і зумовлені метою заходи. Обмеження конституційних прав обвинуваченого повинно відповідати принципу пропорційності: інтереси забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та безпеки тощо можуть виправдати правові обмеження прав і свобод тільки в разі адекватності соціально обумовленим цілям¹.

У іншому Рішенні Конституційного Суду України № 3-рп/2012 від 25 січня 2012 року (справа № 1-11/2012), мова йде про те, що одним із елементів верховенства права є принцип пропорційності, який у сфері соціального захисту означає, зокрема, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватись на досягнення легітимної мети та мають бути співмірними з нею². Виходячи із зазначених Рішень Конституційного Суду України, принцип пропорційності означає процесуальну справедливість, при якій обмеження гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та громадянина повинен бути виправданим публічним цілям.

Як вказує з цього приводу Ю. Євтошук, принцип пропорційності, на відміну від інших загальноправових принципів, спрямований безпосередньо на визначення необхідності втручання державних органів у права та свободи осіб, ступеня такого втручання і має на меті захист прав та свобод від надмірного правообмеження³. Погоджуємось з думкою науковця про те, що даний принцип є безпосереднім при визначенні балансу між втручанням у права та свободи громадян і мети такого втручання.

Ми переконані в тому, що даний принцип також є безпосереднім і при практичному застосуванні інституту НСРД у кримінальному процесі, коли постає питання обмеження конституційних прав учасників кримінального провадження і виконання завдань провадження. Водночас принцип пропорційності (як складова панівного принципу верховенства права) не завжди враховуються судами при вирішенні у кримінальному провадженні питань, які так чи інакше пов'язані з обмеженням прав та свобод учасників кримінального провадження. Наприклад, при вирішенні питання щодо заходів забезпечення кримінального провадження. Так, мають місце випадки, коли при продовженні строків тримання під вартою суди не завжди перевіряють наявність обґрунтованих підстав для продовження запобіжного заходу. Такі рішення неодноразово піддавались критиці ЄСПЛ у

¹ Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 26.06.2025).

² Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2012 від 25 січня 2012 року (справа № 1-11/2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#Text> (дата звернення: 26.06.2025).

³ Євтошук Ю. Принцип пропорційності у практиці Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 1. С. 90.

зв'язку з порушенням прав людини через призму недотримання у них принципу пропорційності. Аналогічно мають місце порушення даного принципу і при розгляді слідчими суддями апеляційної інстанції клопотань про проведення НСРД.

С. Осадчук прямо вказує на те, що принцип пропорційності надає достатньо великий ступінь розсуду, оскільки дозволяє судам самостійно визначати, чи є обмежувальний захід, вибраний державою, адекватним для досягнення мети¹. Погоджуємось з думкою поіменованого науковця щодо повноважень суду бути самостійним при постановленні рішень, які обмежують права та свободи громадян, та самостійно, з врахуванням принципу пропорційності, визначати ступінь та обсяг такого обмеження.

Якщо вести мову про принцип пропорційності у діяльності працівників правоохоронних органів, доцільно відмітити Кодекс поведінки посадових осіб з підтримування правопорядку, який прийнятий Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 34/169 від 17 грудня 1979 року. Кодекс визначив безпосередній зв'язок діяльності працівників правоохоронних органів по підтриманню правопорядку та застосування ними заходів примусу. Зокрема, у даному Кодексі зазначено (Стаття 2), що працівники органів правопорядку повинні поважати та захищати людську гідність, підтримувати і захищати права всіх людей,.. можуть застосовувати силу (Стаття 3) тільки у випадку крайньої необхідності і в тих межах, у яких це потрібно для виконання обов'язків².

Загальноприйнятним є розуміння про те, що принцип пропорційності є складовим елементом верховенства права як одного з основних конституційних принципів нашої країни, без існування якого, у своїх чергу, неможливим є твердження про нашу країну як про правову державу.

У законодавстві України принцип пропорційності враховується при врегулюванні питання щодо доцільності та обсягу обмеження прав і свобод громадянина, а також при легітимізації обмежень фундаментальних прав людини, чітко їх дотримання при застосуванні норми закону. Наведемо приклад цьому. Так, законодавець розуміючи правову природу обмеження громадянина при проведенні щодо нього НСРД, зазначив наступне.

Особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НСРД, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення НСРД. Відповідне повідомлення про факт і результати НСРД повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом (ст.

¹ .Осадчук С. Принцип пропорційності як концептуальна засада розвитку цивільно-правових відносин. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/8885/1/2.pdf> (дата звернення: 26.06.2025).

² Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 34/169 від 17 грудня 1979 року. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_282 (дата звернення: 26.06.2025).

253)¹. Разом з тим, вважаємо за доцільне доповнення даної норми КПК України щодо випадків повідомлення про проведення НСРД у зоні проведення бойових дій, а також на тимчасово окупованих територіях, оскільки це пов'язано насамперед з безпековими питаннями учасників кримінального провадження.

У міжнародному гуманітарному праві принцип пропорційності визначається прямою заборобою дій для досягнення військових цілей, якщо при цьому можуть бути втрати серед населення, пошкодження невійськових об'єктів. Підвищення важливості принципу пропорційності у діяльності правоохоронних органів у період війни з російською федерацією пояснюється тим, що правоохоронними органами фіксуються, реєструються та розслідується велика кількість саме воєнних злочинів.

Звернемось до статистики. Так, за даними Офісу Генерального прокурора² з початку повномасштабного вторгнення російською федерацією, правоохоронними органами України обліковано та розслідується 173839 злочинів агресії та воєнних злочинів. З них 166633 – воєнні злочини (ст. 438 Кримінального кодексу України (далі за текстом – КК)), 114 – злочини агресії (ст. 437 КК), 89 – пропаганда війни (ст. 436 КК), 5003 – інші.

Окрім воєнних злочинів зареєстровано та розслідується 22720 злочинів проти національної безпеки. З них – 3200 це посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110 КК), 4394 – державна зрада (ст. 111 КК), 10009 – колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК), 1554 – пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК), 486 – диверсія (ст. 113 КК), 3077 – інші.

Зрозумілим є те, що правоохоронці не були готові до розслідування такої кількості злочинів агресії та воєнних злочинів. Не було достатньо фахівців, методик, рекомендацій по фіксації та розслідуванню кримінальних правопорушень вказаних категорій. Звісно, не було нормативно врегульовано окремі питання здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії, а також в особливих умовах – в районі ведення бойових дій та фіксація кримінальних правопорушень, вчинених на тимчасово окупованих територіях. Насамперед це стосується ускладненого процесу реєстрації кримінальних правопорушень в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі та текстом – ЄРДР), зміні у відповідності з КПК України процесуальних повноважень, передача функцій слідчого судді, у тому числі і апеляційної інстанції, керівнику органу прокуратури і т. д. Проведення НСРД в умовах воєнних та бойових дій являє собою складний, багатогранний процес. Це пояснюється тим, при проведенні НСРД в таких умовах на перше місце (поруч з

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.06.2025).

² Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 26.06.2025).

важливими правовими та оперативними аспектами) постає питання безпеки. Це стосується, у першу чергу, учасників кримінального провадження.

У цьому контексті автори статті вбачають проблемне питання, яке, на їх переконання, законодавцем залишено поза увагою. Такого процесуального становище *«як особа, яка залучена до негласного співробітництва, а також до проведення НСРД»* (виділено авторами) – немає серед учасників кримінального провадження. Проведеним аналізом ст. 3 КПК України, де законодавцем наведено основні терміни кримінально-процесуального закону, не встановлено такого учасника кримінального провадження як особи, яка залучена до конфіденційного співробітництва, до проведення НСРД. Разом з тим, системним аналізом діючого КПК України встановлено, що у ст. 275 Кодексу зазначено про право залучення осіб (та наявні обмеження до цього) до проведення НСРД. Так, зазначено, що під час проведення НСРД слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення НСРД у випадках, передбачених КПК України – тобто у випадку проведення тих НСРД, які передбачені Главою 21. Щодо наявних обмежень – забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке конфіденційного буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

Основним Законом України (ч. 3 ст. 129)¹ передбачено, що законом можуть бути визначені також інші засади судочинства. Тобто, законодавець визначив, що перелік засад здійснення правосуддя (рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення; обов'язковість судового рішення) може бути конкретизовано на законодавчому рівні, що відповідало б нагальним потребам держави, громадянина і не суперечило духу Основного Закону України та конституційно визначеній засадничій природі здійснення правосуддя в демократичному суспільстві. Саме тому, на переконання авторів статті, доцільно вказати принцип пропорційності у КПК України, конкретизувати його. Особливо це стосується, як ми зазначали вище, інституту НСРД. Тому вважаємо за доцільне доповнити ст. 7 КПК України «Загальні засади кримінального провадження», а саме п. 23 - принцип

¹ Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.06.2025).

пропорційності. Також доцільно доповнити КПК України статтею 29-1, де зазначити, що принцип пропорційності означає обмеження прав і свобод людини, яке допускається лише для виконання завдань кримінального провадження і за умов неможливості досягти цієї мети іншими засобами та спричинення меншої шкоди ніж була відвернута.

Висновки. Отже, вищевикладене створило передумови для таких висновків.

1. Потрібно бути об'єктивним: законодавство України не в повній мірі було підготовлено до адаптації його використання і застосування в період особливого правового режиму, введеного в нашій державі у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України.

2. Спроби законодавця врегулювати питання проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД дещо вплинули на стан фіксації, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, вчинених у районі ведення бойових дій, а також на тимчасово окупованих територіях.

3. Враховуючи те, що права та свободи людини найбільше обмежуються саме при проведенні НСРД, у Главі 21 КПК України, яка регулює загальні положення НСРД, статтю 246 доцільно доповнити частиною 7, де зазначити також про неухильне врахування принципу пропорційності при обмеженні конституційних прав громадян.

4. Оскільки питання балансу між відверненою шкодою і можливим настанням негативних наслідків при виконання завдань кримінального провадження особливо гостро постає при виконанні НСРД в особливий правовий період – воєнного стану, а також при їх проведенні у районі ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях, тому доцільно внести відповідні зміни для чіткої регламентації до КПК України. При цьому потрібно врахувати доктринальні засади принципу пропорційності: легітимність та доцільність завдання, відповідність мети та обмеженням прав, необхідність у їх обмеженні, а також дотримання відповідного балансу між обмеженням та метою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євтошук Ю. Принцип пропорційності у практиці Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 1. С. 90–101.

2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.06.2025).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.06.2025).

4. Осадчук С. Принцип пропорційності як концептуальна засада розвитку цивільно-правових відносин. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/8885/1/2.pdf> (дата звернення: 26.06.2025).

5. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 26.06.2025).
6. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків: Право, 2008. 240 с.
7. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 34/169 від 17 грудня 1979 року. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_282 (дата звернення: 26.06.2025).
8. Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2012 від 25 січня 2012 року (справа № 1-11/2012). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#Text__ (дата звернення: 26.06.2025).
9. Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 26.06.2025).
10. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 3. URL: <https://leksika.com.ua/13660616/ure/printsip> (дата звернення: 26.06.2025).

Стаття надійшла до редакції 10.07.2025

Serhii V. IVASHKO,

Candidate of Juridical Sciences

(Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine)

Rostyslav V. SHPAK,

Postgraduate Student

(National Academy of the Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine)

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK AND APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN CONDUCTING COVERT INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS UNDER MARTIAL LAW

The article examines the regulatory and legal framework and the application of the principle of proportionality in conducting covert investigative (search) actions under the legal regime of martial law. The authors explore a component of the constitutional principle of the rule of law – the principle of proportionality. Attention is drawn to the importance of this principle as a balance in achieving the objectives of criminal proceedings, namely between the public harm averted and the harm caused to the legally protected rights and interests of individual citizens. The authors argue for the necessity of maintaining a balance between protected and violated human rights and freedoms, since the doctrine of criminal procedure immediately highlights the controversial issues that arise in the practical application of the institution of covert investigative (search) actions. This institution is provided for in the Criminal Procedure Code of

Ukraine in order to ensure the fullest possible realization of the tasks of criminal proceedings. It is demonstrated that since the Criminal Procedure Code of Ukraine came into force, the practice of applying the institution of covert investigative (search) actions has been established: the grounds and conditions for their conduct, the procedure for conducting them, their destruction, use as evidence in court, and the procedure for informing individuals about such actions, etc. It is noted that the introduction of the legal regime of martial law in Ukraine, due to the war initiated by the Russian Federation against our country, the daily registration of war crimes and crimes of aggression, and the need to uncover and investigate criminal offenses committed in active combat zones and temporarily occupied territories, have led to a number of problematic issues related to the criminal procedural collection of lawful, relevant, and admissible evidence. At the same time, law enforcement agencies are now faced with the urgent task of documenting and investigating each criminal offense committed by the aggressor state, in order to later provide the evidence gathered during criminal proceedings to international criminal courts. There is a pressing need to maintain a balance between fulfilling the tasks of criminal proceedings and preventing excessive interference by law enforcement in an individual's privacy. For this reason, the principle of proportionality, as a component of the rule of law, is receiving increased attention. Based on a systematic analysis of the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the authors conclude that the principle of proportionality is not explicitly or implicitly stated in the Code. Therefore, legislative changes are proposed to strengthen the rights and freedoms of individuals guaranteed by the Constitution of Ukraine and to legally oblige law enforcement agencies to ensure their practical implementation, particularly when applying the institution of covert investigative (search) actions.

Keywords: *martial law, prevention, criminal procedure, criminal offenses, covert investigative (search) actions, temporarily occupied territories, counteraction, human rights, principles, principle of proportionality, combat zone.*